

Over vermeende tegenstellingen die irrelevant zijn

In het stuk van Piet van der Ploeg 'Pabo's varen blind op constructivisme' (zie artikel op pagina 13) worden veel tegenstellingen geschetst. De tegenstelling tussen oud en nieuw leren bijvoorbeeld waar aldus van der Ploeg in Kantelende kennis 'de richting van de keuze zich laat raden'. Ook de tegenstelling tussen individueel en sociaal-constructivisme die 'door elkaar gehaspeld' zouden worden. Zo scheidt hij inhoudelijke tegenstellingen. Maar ook de toon van de reactie en de manier van schrijven is erop uit om een tegenstelling te creëren en ook daarop gaan we hieronder in.

Ruimte creëren

Wat betreft de fundamentele verandering die we volgens van der Ploeg na zouden streven moeten we eerst feitelijk iets recht zetten. In al zijn opmerkingen die van der Ploeg maakt over kantelen ('de richting en de inhoud van de bepleite kanteling laten zich raden'), over verandering ('laten zien hoe het wel en hoe het niet moet), en over de uitersten die we schetsen ('op voorhand staat vast dat één van de twee denkbeeldige uitersten het beste is') suggereert hij dat we in de publicatie *Kantelende kennis* één bepaalde richting op willen.

Ten eerste zijn het helemaal geen tegenstellingen waarvan we vinden dat mensen daaruit moeten kiezen. In tegendeel, we benoemen in onze publicatie negen aspecten van leren waarbij we "per aspect de uitersten aangeven, de ruimte waarbinnen de deelvragen beantwoord kunnen worden" (zie *Kantelende kennis*, p. 17). De oplettende lezer ziet dat in het schema van deze negen aspecten deze ruimte wordt aangeduid met de woorden 'tussen...en...' en niet als een 'verschuiving van A naar B'. We vinden denken in uitersten niet interessant en voor de praktijk nauwelijks bruikbaar. Bovendien gebruiken we met de metafoer van 'het kantelen' niet in de betekenis van het voor eens en altijd realiseren van

een 'ideale' toestand, maar veel meer in de letterlijke zin namelijk het telkens weer de ontwikkeling 'op zijn kant zetten' waardoor voortdurende ontwikkeling en dynamiek ontstaat (*Kantelende kennis*, p. 16).

Ten tweede vinden we het blauwdruk denken "helemaal niet voor de hand liggen: op basis van de context zullen organisaties zelf antwoorden moeten formuleren" (*Kantelende kennis*, p. 16). Wij maken geen keuze voor een bepaald onderwijskundig paradigma. We kiezen niet voor nieuw leren, niet voor oud leren, niet voor aanbod- en niet voor vraaggestuurd onderwijs. Het gaat ons vooral om het zoeken naar de verbinding tussen beide. Het begrip vitale ruimte (*Kantelende kennis*, p. 17/18) gebruiken we om het verbinden van perspectieven aan te duiden.

Het schema 'kantelende opvattingen over leren', waar van der Ploeg uithaalt dat "op voorhand vaststaat dat één van de twee denkbeeldige uitersten het beste is", is derhalve een illustratie van een denkkader om ruimte te creëren. Met alle scholen en opleidingen waarmee we in het kader van het lectoraat samenwerken, wordt duidelijk het volgende gecommuniceerd: Verwacht niet dat wij vertellen hoe het onderwijs in jullie school of opleiding er uit zou moeten zien, maar gebruik de negen vragen (niet voor niets vragen die volgens van der Ploeg 'herkenbaar zijn') om je eigen ontwikkeling in kaart te brengen en je ambities te formuleren. Wij kunnen en willen geen blauwdruk voor schoolvernieuwing bieden. Maar als jullie bereid zijn in dialoog met leerlingen en studenten na te gaan hoe leren en school of opleiding voor leerlingen of studenten betekenisvol kan zijn, en de onzekerheid die daarmee samenhangt als een uitdaging te zien, dan kunnen we samen optrekken en kunnen we jullie in dat proces ondersteunen. Het gaat er juist om dat we scholen en opleidingen verantwoordelijkheid willen geven en aan willen spreken op hun kracht om samen met belanghebbenden (leerlingen, studenten, leraren enzovoorts) een leeromge-

AUTEUR(S)

Jos Castelijns, Bob Koster
& Marjan Vermeulen,
Lectoren Interactum
Lectoraat Kantelende
Kennis

ving te ontwerpen die voor henzelf betekenisvol is.

Constructivisme

Wat is dat toch met universitaire wetenschappers dat zij zo graag in tegenstellingen denken? Dat slechts één opvatting de goede kan zijn. Want ook bij Van der Ploegs opmerkingen over het constructivisme wordt deze manier van typeren gebruikt. Wij zouden ons "identificeren met het sociaal-constructivisme" en "het constructivisme niet goed begrepen hebben".

Om aan te geven waarom we het begrip sociaal-constructivisme gebruiken, is het nodig eerst de opdracht van lectoraten toe te lichten. Lectoraten willen een bijdrage leveren aan de innovatie van het HBO, met het oog op kwaliteitsverbetering en het versterken van de relatie tussen de HBO-opleidingen en het beroepenveld. Het streven is kennis te ontwikkelen en die, in ons geval, te vertalen naar het curriculum van de pabo, de structuur van de opleiding en de professionalisering van docenten. Deze kennisontwikkeling vindt plaats in nauwe samenwerking met de basisscholen in de regio (Convenant Lectoren en Kenniskringen in het HBO, 2001).

Lectoraten hebben de uitdrukkelijke opdracht bruggen te bouwen tussen opleiding en beroepenveld. Het karakter van de opdracht die aan lectoren wordt gesteld, is daarmee anders dan opdracht aan universitaire wetenschappers. Binnen de universiteit houdt men zich in de regel bezig met onderzoek ten behoeve van de theorievorming, bij lectoren daarentegen gaat het om de verbinding tussen theorie en praktijk.

Het Interactum lectoraat heeft als opdracht gekregen te werken aan 'de integrale ontwikkeling van scholen en opleidingen'. De term 'integraal' verwijst naar de ambitie van onze opdrachtgever om het leren van leerlingen, het organiseren in de basisschool en het leren van studenten met elkaar te verbinden.

Wij vinden de keuze voor het sociaal-constructivisme als kader voor het beschrijven en analyseren van de ontwikkelingen een voor de hand liggende.

Van der Ploeg stelt dat deze keuze modieus en ondoordacht is. Zijn alternatief is: sluit aan bij de traditionele pedagogiek. Het probleem is echter dat de traditionele pedagogiek misschien wel behulpzaam is bij het duiden van processen in het eerste lectoraatsdomein (het leren van leerlingen), maar niet in het tweede (het organiseren van basisscholen) en het derde (het opleiden van studenten). Wij zoeken een samenhangend theoretisch kader dat bruikbaar is voor elk van de drie genoemde domeinen.

Mensen willen de complexe werkelijkheid die zij ervaren kennen en begrijpen. Op die kennis kunnen zij hun handelen baseren. Mensen nemen de werkelijkheid waar door hun subjectieve bril. Het is voor hen echter onmogelijk de objectieve werkelijkheid te kennen. We zeggen niet dat die er niet is. Het punt is dat wij als subjectief waarnemende wezens die objectieve werkelijkheid moeilijk kunnen bevatten. Wat mensen wel kunnen doen is betekenissen construeren op grond van eigen ervaringen en waarnemingen.

Betekenen construeren is een individuele én intentionele aangelegenheid. Van der Ploeg noemt het daarom een 'praktijk' en niet een proces. Deze laatste term gebruikt hij exclusief voor een ontwikkelingsverloop dat niet beoogd of beraamd is. Volgens het woordenboek betekent proces echter gewoon 'het verloop, de ontwikkelingsgang van iets'. Daarbij wordt niet aangegeven dat het beoogd of intentioneel moet zijn. Een proces kan dus zowel intentioneel zijn als niet intentioneel. Daarom wordt er bijvoorbeeld ook van productieproces gesproken, een duidelijk voorbeeld van een intentioneel proces.

Sociaal-constructivisten, zo beweert Van der Ploeg verder, zetten zich uitdrukkelijk af tegen '...de idee dat mentale operaties een rol spelen in kennen of leren.... Kennis maken we niet middels mentale operaties, aldus Gergen, maar door samenleven.' Prima, als je leren als een niet-intentioneel proces beschouwt. Maar wij willen juist na gaan in hoeverre in (professionele) leergemeenschappen door middel van het systematisch expliciteren van individuele betekenissen en

het zoeken naar verbindingen hier tussen een nieuw gemeenschappelijk referentiekader ontwikkeld kan worden. Dat is een proces, dat is intentioneel handelen. De wijze waarop deze verbindingen worden gelegd en de betekenis die dit voor de belanghebbenden heeft, is waar wij onderzoek naar doen. Vanuit dit object van onderzoek gezien ligt juist een verbinding van individueel en sociaal constructivisme voor de hand. Wij kennen geen andere theorie die behulpzaam is bij het beschrijven en duiden van wat wij willen onderzoeken.

Het Interactum lectoraat heeft als opdracht gekregen te werken aan 'de integrale ontwikkeling van scholen en opleidingen'. De term 'integraal' verwijst naar de ambitie van onze opdrachtgever om het leren van leerlingen, het organiseren in de basisschool en het leren van studenten met elkaar te verbinden.

Bruikbaarheid

Tenslotte willen we ook nog wat kwijt over de toon van het artikel. De eerlijkheid gebiedt het te zeggen: na het lezen van het artikel van der Ploeg kregen we de neiging om ook eens even uit te pakken en een reactie te schrijven die doorspekt is met woorden als 'versimpelen', 'ondoordacht', 'verdwalen', 'ongelukkig' enzovoort, enzovoort. We doen dat niet. We realiseren ons wel dat dit in het wetenschapsbedrijf niet altijd vanzelfsprekend is. Veel traditionele wetenschappers zijn geneigd hun kritiek op anderen op een dusdanige manier te verwoorden dat tegenstellingen worden uitvergroot ten gunste van het eigen perspectief. Dat is wellicht interessant voor het wetenschappelijke debat, maar in de regel nauwelijks behulpzaam voor de praktijk zelf.

In het Interactum lectoraat doen we onderzoek naar hoe in (professionele) leergemeenschappen collectief wordt geleerd. In leergemeenschappen is het voeren van een dialoog, niet het zoeken van

tegenstellingen, een wezenlijk proceskenmerk. Daarbij wordt tevens gewerkt aan de ontwikkeling van onderzoekscompetenties bij opleiders, studenten en leerkrachten.

Uit ons werk de afgelopen twee jaar blijkt dat het lectoraat basisscholen en pabo's de kans biedt om:

- 1 met leerlingen, leraren en studenten in gesprek te gaan over hun ambities, leerbehoeften en vragen;
- 2 een samenhangende visie op leren te ontwikkelen;
- 3 zich te profileren: de school of opleiding krijgt een gezicht;
- 4 een collectieve professionele cultuur te ontwikkelen en een doorgaande lijn te creëren, waarbij de instelling zelf de eigen ontwikkeling regisseert, ondersteund door medewerkers van het lectoraat;
- 5 scholen en pabo's samen te laten werken door bijvoorbeeld een leergemeenschap te vormen;
- 6 onderzoek als een innovatiestrategie te gebruiken: geïntegreerde vernieuwing (in school en opleiding) en praktijkgericht onderzoek (actieonderzoek) gaan hand in hand.

Dat gebeurt door intensieve dialoog en niet door het creëren van tegenstellingen.

LITERATUUR

Castelijns, J., Koster, B. & Vermeulen, M. (2004). *Kantelende kennis. Integrale ontwikkeling van scholen en opleidingen*. Educatieve Federatie Interactum, Utrecht.